

Het fregatschip *Johanna Maria*

Ik heb nog met ze gevaren, zeelui voor wie een schip zoveel meer was dan een werkplek, die van hun schip hielden en er trots op waren. Mannen die, ook lang na hun wacht en zelfs op zondag, met verf en borstel en bikhamer in de weer waren. Vaak tot ergernis van wie zijn rust genoot – de noeste arbeid van de eenling werd aangevoeld als een verwijt aan het adres van de lummelaars. Ik wist het toen niet maar ‘...*Het is niet plicht alleen die hen drijft, maar verknochtheid aan een bezit, want hoewel met een ander recht, hun behoort het schip zo goed als de eigenaar*’.

Jacob Brouwer, hoofdfiguur uit Arthur van Schendels *Het fregatschip Johanna Maria*, is zo iemand, een zeeman met een hart voor zijn schip. Brouwer is al aan boord wanneer de driemaster voor ’t eerst het zeegat kiest. Hij is gemonsterd als zeilmaker, neemt er als dat nodig is het timmerwerk bij en kan als geen ander het roer houden. Zelden hoeft men hem te zeggen wat hij moet doen, meer dan eens weet hij met kleine ingrepen averij te voorkomen. Brouwer gaat te werk als een ouderwetse arts en weet luisterend, kloppend en palperend feilloos de juiste diagnoses te stellen.

Het schip zelf speelt in deze roman een even grote rol als de zeilmaker. De *Johanna Maria* heeft een karakter, een wil, nukken soms. Naarmate het verhaal en de jaren vorderen leert Jacob Brouwer haar steeds beter kennen... ‘*hoe het kreunen van de grote ondermast vermoeienis betekende en voorspelde dat het schip een bui van traagheid zou krijgen*’. De bevelhebbers op de driemaster komen en gaan, de meeste weten Brouwers stielkennis te waarderen, een enkeling wordt zelfs jaloers. Geen van hen raakt verknocht aan de *Johanna Maria*. Brouwer wel. In zo’n mate zelfs dat hij het in zijn hoofd haalt het schip te kopen. Hij begint te sparen en te beleggen en vult zijn loon aan met smokkelgeld.

Wij zijn ons dat in Vlaanderen niet zo bewust maar voor WOII werd Arthur van Schendel (1874 – 1946) beschouwd als een van de belangrijkste schrijvers van de moderne Nederlandse letterkunde. In *Het fregatschip Johanna Maria* vertelt hij met veel liefde, op een toch realistische toon en met verbazend veel kennis – dat Van Schendel nooit gevaren heeft is haast niet te geloven! – het verhaal van de zeilvaart in de tweede helft van de 19^e eeuw. Het ontroerende portret van de met zijn schip vergroeide Jacob Brouwer wordt uitgetekend in heerlijke volzinnen. Van Schendel gebruikt relatief weinig adjectieven maar zijn magistraal proza golft als op het ritme van een lange, trage deining.

Ondanks de goede zorgen van de zeilmaker takelt de *Johanna Maria* langzaam af. Het schip verandert een paar keer van naam, wordt trager en lijdt onder de

commando's van harteloze kapiteins en kennisarme matrozen. Soms moet Brouwer, tegen zijn zin en onder druk van omstandigheden, het schip verlaten om haar pas jaren later in een verre haven weer te vinden. Wanneer hij eindelijk, na haar 40 jaar gediend te hebben, de *Johanna Maria* kan kopen, loopt het tijdperk van de grote zeilschepen ten einde. Als laatste volschip onder Nederlandse vlag meert de *Johanna Maria* voorgoed af aan een Amsterdamse kade. En ook aan Brouwers Grote Reis komt een einde. Zelden harmoniëren vorm en inhoud van neen roman zo mooi als in deze Nederlandse klassieker.